

¿PER QUÈ VA ARRIBAR A TENIR ÈXIT EL CRISTIANISME AL MÓN ANTIC?

Quan el cristianisme començà a ser predicat a l'imperi romà, era tan sols una petita religió (o si es prefereix, una petita secta), entre moltes d'altres en un món imperial que coneixia i tolerava multitud de divinitats i de cultes dels pobles vençuts. A Roma tenien molt èxit els cultes neogipcis i —especialment entre els militars— triomfava el culte a Mitra (Cibeles), dels qual fins i tot es conserva un 'mitraeum' en una cava al Maresme. ¿Per què va arribar a tenir èxit el déu dels galileus i, en canvi, altres religions no es van consolidar malgrat tenir al seu moment un predicament més gran que el grup dels cristians?

Òbviament, un creient sempre pot dir que com el que el cristianisme era la religió verdadera, Déu la va ajudar, intervenint en la història humana. Però aquest argument, que s'anomena 'providencialista', només convenç els ja convençuts del poder diví, de manera que cal buscar altres arguments en els treballs de la història social i en la psicologia de grups. En el vocabulari més tècnic es diu que l'argument 'providencialista' és superat per la concepció 'contextualista'.

Explicar a un nivell purament humà l'arrelament del cristianisme obliga, en primer lloc, a tenir present que era una religió predicada als pobres (la immensa majoria dels habitants de l'Imperi) i que donava esperança a gent sense esperança. Comparada amb la concepció cristiana de la 'charitas', la teoria del 'destí' cec i brutal de la religió romana senzillament resultava molt cruel, impersonal i abstracta per als desfavorits. Els anarquistes clàssics (i al capdavant Proudhon) sempre van dir que Jesús era 'l'anti-Cèsar': allí on la religió romana posava la sang i el poder, el cristianisme es propugna com una religió de l'amor.

No cal infravalorar tampoc una observació que el filòsof anticristià Cels (segle II) feu en la seva obra HISTÒRIA VERDADERA quan diu que els cristians «sedueixen els incultes» i troben el seu públic entre obrers manuals. El cristianisme seria així una religió per a gent molt ingènua. Però això també es pot considerar des d'un altre punt de vista. Efectivament, el cristianisme s'adreçava a gent que tenia una vida sense esperança (no als rics) per oferir-los esperança i, a més, era una esperança no gens teòrica perquè estava fonamentada en la caritat comunitària. També l'emperador Julià (que a finals del segle IV tractà de revifar els cultes antics), explicava el triomf dels «impis galileus» en una carta al Summe Sacerdot de Galàcia, dient que: «[els cristians] proporcionen aliments, no tan sols als seus sinó també als nostres i, en canvi, els nostres estan mancats de tota ajuda per la nostra part».

En una societat molt pobre, el fet que el cristianisme oferís una ajuda que avui anomenaríem 'social', pot explicar moltes coses sobre el seu èxit. Però no és aquesta l'única raó que cal considerar, perquè un sol factor no pot explicar tota la complexitat del fenomen.

L'historiador protestant Christoph Marksches proposa set raons per explicar per què el cristianisme va sobreviure al món antic:

1.- La impressió personal d'admiració que alguns cristians suscitaven en els no-cristians per la seva conducta. Els cristians propugnaven una conducta personal

altament moral i ascètica i aquesta moderació personal que irradiaven creava un sentiment d'admiració que va créixer en forma de xarxa.

2.- La simplicitat de la doctrina que podia arribar atreure la gent senzilla, que era al cap i a la fi la majoria de la població de l'imperi. El primer cristianisme és antiintel·lectualista, valora els actes petits de caritat fets per amor de Déu; no calia ni formació filosòfica, ni participar en rituals secrets (com els de la doctrina de Mitra) per incorporar-s'hi. Això posava en valor les persones senzilles, dotant-les d'una forta identitat emocional.

3.- El cristianisme, a més, interessava també els intel·lectuals i els filòsofs de l'època perquè ofería una resposta al problema del mal que no tenia resposta en el neoplatonisme: a través de Jesús, Déu ens permet trobar una sortida al mal, la redempció. La filosofia neoplatònica pensava que el cosmos tenia un ordre perfecte i, per tant, el mal resultava escandalós. Per als cristians, en canvi, el món un lloc de dolor i Déu ens redimeix del mal.

4.- El cristianisme permetia replantejar i resoldre problemes morals irresolubles en l'ètica antiga, com ara el dret absolut de l'Emperador o l'estatut de la vida dels nonascuts. Afirmant que només Déu és el Senyor desvaloritzava el paper de l'Emperador i predicant que la vida era un do de Déu negava, per exemple, als propietaris d'esclaus drets com el de disposar de la vida dels seus esclaus, o la capacitat per obligar les esclaves a avortar.

5.- El cristianisme promocionava la caritat; la mateixa paraula 'almoína' ['elemosine', en grec] sembla ser d'origen jueu i fou a través dels cristians que va passar al grec i al llatí. El cristianisme creà institucions per als pobres, les vídues i els orfes i fou capaç de sensibilitzar àmplies minories de gent a l'Imperi en favor dels més desafavorits.

6.- El cristianisme defensava la possibilitat del perdó de les culpes individuals (a través del baptisme). Pel baptisme se sentia la possibilitat de canviar de vida i això era objectivament important per a molta gent.

7.- El cristianisme ofería una certa sensació d'unitat cultural i política en un moment de crisi i de dissolució de l'imperi. En un món cultural i moralment desfet, com el del final de l'imperi romà, el cristianisme representa una alternativa de renovació. El cristianisme dóna una nova identitat grupal, ofereix 'un nou sentiment d'unitat': un imperi que ja no és romà sinó universal i que ja no rep la seva legitimitat d'un poder temporal (i per tant, fal·lible), sinó del poder diví.

El problema de la supervivència del cristianisme al món modern està clarament vinculat al de la continuïtat —o no— d'aquestes pautes culturals del cristianisme al món antic, que avui, en un llenguatge més actual, anomenariem 'solidàries'. Si la religió continua donant esperança als pobres (que avui són també 'pobres' en emocions, en sentiments, etc.), sobreviurà. En un altre cas...

BIBLIOGRAFIA:

Christoph MARKSCHIES: ¿POR QUÉ SOBREVIVIÓ EL CRISTIANISMO EN EL MUNDO ANTIGUO? Salamanca: Sígueme, 2009. Trad. Constantino Ruiz-Garrido.